

3. ÜNİTE İPEK YOLUNDA TÜRKLER ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR VE MİRAS

KONU 1: ANAYURTTAN ANADOLU'YA

KAVRAMLAR

Aile: Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik

Akrabalık: Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimselerden olma durumu.

Devlet: Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık

Dil: İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban

Fetih: Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma.

Göç: Ekonomik, toplumsal, siyasal sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret

Kurultay: Eski Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis.

Kut: Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç.

Millet: Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİ

Türklerin Anayurdu:

Türklerin anayurdu Orta Asya, Kuzeyinde Sibirya Düzlikleri, Doğusunda Kingan Dağları, Güneyinde Hindukuş ve Himaliya dağları ile Çin Seddi, Batısında da Hazar Denizi ile çevrilidir.

İpek Yolu:

- ✚ **Çinin Şian kentinden Özbekistanın kaşgar şehrine gelir burada ikiye ayrılır:**
- ✚ **bir kol hazar denizi ve karadenizin kuzeyinden avrupaya gider**
- ✚ **diğer kol İran üzerinden Anadolu ve İstanbuldan avrupaya gider .**
- ✚ **Çin'den ipek ticareti yaygın olarak yapıldığı için yola bu ad verilmiştir.**
- ✚ **İpek yanında değerli porselen, kağıt, baharat ve değerli taşlar da satılırdı**

Türk Adının Anlamı Ve Kökeni:

Genel olarak Türk demek, **güçlü-kuvvetli** manasında kabul edilir.

- ✚ **1-Ziya Gökalp'e göre;** Töre kelimesinden gelir. Buna göre Türk: "Türelî=Nizamlı, geleneklerine bağlı" demektir.
- ✚ **2- Danimarkalı Bilgin WAMBERY'e göre** Türemekten (**Türük**) gelir. Buna göre Türk demek TÜREMİŞ, ÇOĞALMIŞ demektir.
- ✚ **3- Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügatı Türk" adlı eserinde** Türk demek "OLGUNLUK ÇAĞI" demektir.
- ✚ **4- Genel olarak Türk demek, GÜÇLÜ, KUVVETLİ** manasında kabul edilir.

✚ **Orta Asya'dan Yapılan Türk Göçlerinin Sebepleri:**

1. İklim Değişikliği, şiddetli kışlar ve kuraklık.
2. Hayvan hastalıkları
3. Nüfusun artması ve otlakların yetersiz kalması
4. Türk boyları arasındaki iktidar mücadelesi
5. Dış baskılar (Çin ve Moğol saldırıları)
6. İzlenen fetih politikaları ve yeni yurtlar edinme amacı

Göçlerin Sonuçları:

1. Türk kültürü farklı kültürlerle kaynaşmış yeni kültürler ortaya çıkmıştır.
2. Türkler gittikleri bölgelere daha yüksek bir medeniyet götürmüşler, maden işlemeciliği ve at kültürünü diğer uluslara tanışmışlar
3. Doğuda Çine gidenler, Çin nüfusu içinde eridiler
4. Avrupa'ya gidenler, Hıristiyanlaşmış Slavlarla kaynaştılar
5. Hindistan'a gidenler, iklim nedeniyle savaşçı özelliklerini kaybettiler
6. ***Türklerin göç etmeleri Türk tarihini Araştırmayı zorlaştırmıştır**

ORTA ASYADA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

İlk Türk devletleri birbirlerinin yerine kurulmuşlardır. Bu gün de bu devletlerin kurulduğu yerde Kazakistan-Türkmenistan-Kırgızistan-Özbekistan Türk devletleri vardır.

BÜYÜK HUN (ASYA HUN) DEVLETİ (MÖ.220 - MS.216)

Türkler köklü ve zengin bir tarihe sahiptir. Türklerin teşkilatçı yapıda olmaları ve bağımsızlığa büyük önem vermeleri tarih boyunca birçok güçlü devlet kurmalarında etkili olmuştur.

- ✚ Bilinen ilk Türk devletidir.
- ✚ **Ötüken** merkez olmak üzere kurulmuştur.
- ✚ Bilinen ilk hükümdarı **Teoman** (Bahadır)dır.

Teoman döneminde,

**Varlıklarını ayrı ayrı sürdüren Türk boyları, Hun devleti egemenliği altında birleştirilmiştir.

**Çin üzerine sefer düzenleyerek Çin topraklarının bir kısmı ele geçirilmiştir.

**Çinliler, Türk akınlarını önlemek amacıyla Çin Seddi'ni yapmışlardır.

****ÇİN SEDDİ; 2450 km uzunluğunda, 11 metre yüksekliğinde 7,5 m genişliğinde kalınlığındadır. Yinede Türk akınlarına engel olamamıştır.

- ✚ En parlak dönemi **Mete Han** (Duman) dönemidir.
- ✚ Metenin tahta çıktığı MÖ 209 tarihi **Türk Kara Kuvvetlerinin** kuruluş yılı olarak kabul edilir
- ✚ Mete Han babası ile yaptığı taht mücadelesini kazanarak tahta geçer. Ülkeyi askeri ve idari yönden teşkilatlandırarak güçlenir.
- ✚ Yüe-çi, Wu-Sun, Tingling gibi yabancı kavimleri ortadan kaldırıp Türk boylarını da bir bayrak altında toplayarak **Orta Asya Türk birliğini sağlayan ilk devlettir.**
- ✚ Çinliler üzerine seferler yaparak Çin'in kuzeyini ele geçirdiler Çini vergiye bağladılar.
- ✚ Çin ile mücadelenin asıl sebebi İpek Yolunun denetiminin Türklerin eline geçmesidir.
- ✚ Mete Han **onluk sisteme** göre teşkilatlandırılmış oldukça disiplinli ve güçlü bir ordu kurdu. Yalnızca atlı birliklerden

oluşan bu ordu teşkilatı, diğer birçok devlet tarafından da örnek alınmıştır.

- ✦ Büyük Hun Devleti VERASET SİSTEMİ ve ÇİN SİYASETİ nedeniyle Doğu ve Batı Hun Devleti diye ikiye ayrıldı. Batı Hunları ARAL GÖLÜ civarına göç etmek zorunda kaldılar. Doğu Hunları ise Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrıldı.. Kuzey Hunlar Siyenpiler, Güney Hunları Çinliler ortadan kaldırdı.
- ✦ Kuzey Hunları Avrupaya giderek **Avrupa Hun Devletini** kurdular. Güney Hunları ise **Akhun devletini** kurdular
Not: Türkler Çinlileri yenmesine rağmen orayı almamışlardır çünkü Çin çok kalabalık olduğu için kültürlerini kaybetmekten korkmuşlardır. Çin ise Türkleri yenmek için **hileler** yapmışlardır
- ✦ Oğuz Kağan Destanını önemli destanlarıdır. Bu destandaki kişinin Mete olduğu sanılmaktadır.

KAVİMLER GÖÇÜ

Kuzey Hun Devletinin yıkılmasından sonra Çin hâkimiyetine girmek istemeyen Türklerin bir bölümü Aral Gölü'nün kuzeyinde toplanarak itil (Volga) nehrini geçip **Balamir** komutasında 375'te Avrupa'ya girdiler. Avrupa'ya gelirken buradaki Alanları, Ostrogot ve Vîzigotları, Frank, Burgont, Angıl, Sakson, Süev ve Gepit gibi birçok barbar kavim Avrupa'nın içlerine doğru göç ettirdi. Hunların sebep olduğu bu göç dalgasına **Kavimler Göçü** denir.

Sonuçları:

1. Çeşitli milletlerin birbirine karışıp kaynaşmasıyla bugünkü Avrupa toplulukları oluştu.
2. Avrupa (Batı) Hun Devleti kuruldu.
3. Barbar Kavimlerin istilasına uğrayan Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldı. (395)
4. 476'da batı Roma İmparatorluğu yıkıldı.
5. Hıristiyanlık barbar kavimler arasında yayıldı.
6. İlk çağ sona erdi, Orta Çağ başladı
7. Avrupa'da temeli eşitsizliğe dayanan feodalite (Derebeylik) rejimi doğdu
** Feodalite (Derebeylik): Zengin toprak sahibi olan kişilerin oluşturduğu sistemdir. Toprakta çalışan köylüler toprakla birlikte alınıp satılabilirdi.
8. Papalık halk üzerindeki egemenliğini arttırdı. Skolastik düşünce Orta Çağ boyunca Avrupa'da hakim oldu.
9. Hun-bozkır kültürü ve sanatı, Avrupa kültürünü derinden etkiledi.

AVRUPA (BATI) HUN DEVLETİ (375-469)

- ✦ **Balamir** komutasında Avrupa'ya gelen Hunlar Orta Macaristan da kurarlar.
- ✦ En parlak dönemini **Atilla** zamanında yaşar.
- ✦ Türklerin batıya doğru göçü sırasında doğan Atilla'ya Avrupalılar "Tanrının Kırbağı" adını vermişlerdir.
- ✦ Atilla'nın Avrupa'ya etkisi büyük olmuştur. Günümüzde bile Macaristan'da erkek çocuklara Atilla isminin verilmesi bu duruma kanıt olarak gösterilebilir.
- ✦ Anadolu'ya ilk Türk akınları bu dönemde olmuştur.
- ✦ **Atilla** Bizans üzerine sefere çıkar Bizans'ı vergiye bağlar. (**Margos Barışı, Balkan Seferi, Anatolias Barışı**),
- ✦ Fransa(Galya) ve Roma seferine çıkar Papanın ricasıyla Roma'yı tahrip etmekten vazgeçer.

- ✦ Atilla ölünce oğulları ülkeyi iyi yönetemez barbar kavimlerin ayaklanmaları ve Bizans'ın baskıları sonucu yıkılır.

GÖKTÜRKLER

I. GÖKTÜRK DEVLETİ (552-658)

- ✦ Orta Asya'da Avar hâkimiyetine son veren **Bumin Kağan** tarafından **Ötüken** merkez olarak kurulur.
- ✦ Mukan kağan döneminde devlet en parlak dönemini yaşamıştır.
- ✦ Bumin Kağan ikili teşkilat geleneğine uygun olarak devletin batı tarafını kardeşi İstemi Yabgu'nun idaresine bıraktı.
- ✦ Bumin Kağan, doğuda daha çok **Çinlilerle**, İstemi Yabgu ise batıda **Bizans** ve **Sasanilerle** askeri, siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuştur.
- ✦ İpek yolunun hakimiyeti konusunda Sasanilerle arası açılınca Bizans'la Sasanilere karşı ittifak kurmuştur.
- ✦ İstemi Kağandan sonra oğlu Tardu ülkenin başına geçti ve Çinlilerin kışkırtmasıyla Doğu Göktürkleri tanımadığını açıkladı. Böylece devlet ikiye ayrıldı. Çinliler daha sonra ikisini de ortadan kaldırdı.
- ✦ Ötüken, Türkler için önemli bir yerdir. **Ötüken**, eski Türk inancında Toprak Ana'ya verilen isimlerden biri olmakla birlikte, ormanlarla kaplı kutsal kabul edilen dağın adıdır.
- ✦ Orhun Yazıtları'nda Ötüken'in önemi "**Türk ülkesinin yüreği**" şeklinde ifade edilmiştir.
- ✦ Türk adını ilk kez bir devlet adı olarak kullanmışlardır. İkinci kullanan devlet Türkiye'dir
- ✦ **Türkler Göktürkler döneminde ikinci kez bir bayrak altında birleşti.**
- ✦ Kendilerine ait **Göktürk alfabesi** isminde bir alfabeleri vardır Devlet adına ve alfabe adında Türk ismini kullanmaları **Millet ve milliyetçilik bilincinin** olduğunu gösterir
- ✦ Göktürk adı Göktürk yazıtlarında Kök-Türk şeklinde yazılmıştır.

II. GÖKTÜRK (KUTLUK) DEVLETİ (682-745)

- ✦ Çinliler I. Göktürkleri yıktıktan sonra Türkleri Çinlileştirme politikası izledi. Esaret 50 yıl kadar sürdü.
- ✦ Türkler bu politika ile daha çok milli benliklerini korumuşlar ve ayaklanmışlardır. (Kürşat ihtilali).
- ✦ Bumin Kağan'ın soyundan gelen **Kutluk, Tonyukuk** ile Çin'e karşı bağımsızlık savaşına başlar ve **İlteriş unvanı ile II. Göktürk (Kutluk) devletini kurar.**
- ✦ **ilteriş** (devleti derleyen, toplayan) demektir.
- ✦ Kapğan Kağan zamanında Orta Asya Türk birliği üçüncü kez sağlanır. Çin vergiye bağlanır.
- ✦ **En parlak dönemi Bilge Kağan Kültigin ve Vezir Tonyukuk zamanıdır.**
- ✦ Bilge Kağan'ın ölümü üzerine zayıflayan Göktürkler Basmil, Karluk ve Uygur Türklerinin baskıları sonucu yıkılır.
- ✦ 38 Harfli Orhun Alfabesini kullandılar.
- ✦ En önemli destanları **Ergenekon** ve **Bozkurt** destanlarıdır.
- ✦ ** Göktürklerden günümüze kalan en önemli **eser Orhun Yazıtlarıdır. (Göktürk Kitabeleri)**
_**Bu kitabeler Bilge Kağan(735) , Kültigin Kağan(732) ile vezir Tonyukuk(725) adına dikilmiştir.
-** Bunlar yazılı ilk Türk belgeleridir. Orhun alfabesi ile yazılmıştır.

İSLAMİYET ÖNCESİ KÜLTÜR VE MEDENİYET

A) DEVLET YÖNETİMİ:

- ✚ En küçük sosyal yapı ailedir.
- ✚ Aileler obaları, obalar oymakları, oymaklar Boyları meydana getirirdi. Bütün boyların birleşmesi milleti meydana getirirdi.
- ✚ Bir boyun diğer boyları hakimiyet altına alması ile devlet oluşuyordu.
- ✚ Türk devletleri farklı Türk boylarının bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Bu nedenle bir anlamda federasyon özelliği taşırlar.
- ✚ Devlete il yada el deniyordu.
- ✚ **Devletin başında han, hakan, kağan, şanyü, idilkut unvanlarıyla anılan hükümdar bulunuyordu.**
- ✚ **Devlet yönetme yetkisi Gök tanrı tarafından veriliyordu. Buna kut denirdi.**
- ✚ Hükümdarın eşi Hatun'dur. Katun da denilmektedir. Elçi kabul törenlerine, Kurultay toplantılarına katılır. Bu durum kadının yönetimde söz sahibi olduğunu göstermektedir.
- ✚ Ülke hükümdar ailesinin ortak malı sayılırdı. Yani hükümdar ailesinden her erkeğin kağan olma hakkı vardı. Bu durum ülkenin kısa sürede parçalanmasına ve yıkılmasına neden olmuştur. Türklerin devletlerinin çabuk yıkılmasının nedeni budur çok devlet kurmalarının nedeni ise teşkilatçı olmalarıdır
- ✚ Ülke doğu ve batı olarak **ikili teşkilat** şeklinde yönetilirdi. Parçalanmayı kolaylaştırmıştır
- ✚ Hakan Ötüken'de otururdu.
- ✚ Hanedan üyelerinden erkek üyelere **tiğın** denirdi. Bunlardan biri yabgu ünvanı ile ülkenin batısını yönetirdi.
- ✚ Önemli devlet işleri **Kurultay** denilen meclislerde görüşülürdü. Son kararı kağan verdiği için kurultay bir karar meclisi değildir **danışma meclisidir Bakanlar kuruluna benzer**

B) ORDU:

- ✚ Eli silah tutan herkes asker sayılırdı. Bu sebeple Türk ordusu **ordu-millet** özelliği taşırdı.
- ✚ Tamamen atlı birliklerden oluşmuş ve **onluk sisteme** göre düzenlenmiştir.
- ✚ Orta Asyada deniz olmadığından donanma yoktu
- ✚ Orduya hakan komuta ederdi.
- ✚ En büyük birlik tümen olup on bin kişiden oluşuyordu.
- ✚ Bu onlu sistem birçok devlet tarafından örnek alınmıştır.
- ✚ En yaygın savaş taktiği **turan (Bozkurt-Hilal) taktiğidir.** (sahte geri çekilme)
- ✚ Başlıca silahları; ok, yay, mızrak, kılıçtır.

C) YAZI, EDEBİYAT, BİLİM VE SANAT:

- ✚ İlk ürünler yazısız edebiyat ürünü olan **destanlardır.**
- ✚ Başlıcaları;
  - ✚ Oguz kağan destanı-Büyük Hun devleti
  - ✚ Alp Er Tunga Destanı- İskit- Saka destanı
  - ✚ Ergenekon destanı- Göktürkler
  - ✚ Türeyiş ve Göç Destanları-Uygurlar
  - ✚ Manas Destanı-Kırgızlar(Dünyanın en uzun destanıdır)
  - ✚ Dede Korkut Hikayeleri-Oguz-Kıpçak mücadelesini anlatır

_** Göktürk alfabesiyle yazılmışlardır.

-** Bu yazıtları Danimarkalı Wilhem Thomsen (Vilyim Tamsın) çözmüştür.

_**Bunlar **Türk tarihi ve edebiyatının yazılı ilk belgeleridir.** Bundan önceki Türk tarihini Çin kaynaklarından öğreniyoruz çünkü Türkler yazıya geç geçmişlerdir

_**Yazıtta, Açıları doyurduk çıplakları giydirdik sözü **sosyal devlet** olduklarını gösterir

_**Üstte gök Altta insanoğlu ve insanoğlunun üstüne de atalarım yaratılmıştır sözü **dünya hâkimiyetini** amaçladıklarını gösterir

UYGURLAR

- ✚ II. Göktürk Devletini yıkılmasından sonra **Ötüken'de kurulur.**
- ✚ Kurucusu **Kutluk Bilge Kül Kağan'dır.**
- ✚ Ordubalık adıyla bilinen **Karabalgasun'u başkent** yaptılar. **Türk tarihindeki ilk şehirdir.**
- ✚ Böğü Kağan döneminde Manihaizm dinini kabul ettiler.
- ✚ Mani dini Uygurların yerleşik hayata geçmesinde ve mimari eserlerin yapılmasında etkili olmuş.
- ✚ Et yemeyi ve kan dökmeyi yasakladığı için Uygurların savaşçı özelliklerinin azalmasına yol açmıştır.
- ✚ Uygurlar Yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluğudur.
- ✚ Cengiz Han'ın egemenliğine girmelerine rağmen medeniyette geliştiklerinden Moğolları devlet teşkilatı, ticaret, bilim, sanat, alfabe gibi konularda etkilediler.
- ✚ Moğolların Türkleşmesinde önemli bir rol oynadılar. (Özbek ve Çağatay Türkleri)
- ✚ İlk Müslüman Türk Devleti Karahanlılarla savaştılar.(Sebeb Uygurların Budizmi, Karahanlıların İslamiyeti yaymak istemeleri.)
- ✚ Tahta harflerden **MATBAA'yı** oluşturduklar, İlk Türkçe kitaplar bastılar.
- ✚ Pamuktan **KAĞIT** yaptılar.
- ✚ İlk tarım yapan Türklendir
- ✚ İlk defa Saray-tapınak- mimari eser yaptılar
- ✚ Türeyiş ve Göç Destanları vardır
- ✚ Uygurlar 14-18 harfli Uygur alfabesini kullandılar.
- ✚ Ötüken Uygurları Kırgızlar tarafından yıkıldı.
- ✚ Turfan Uygurları Sarı Uygurlar olarak 13. yüzyıla kadar bağımsızlıklarını korudular. Moğollar tarafından yıkıldılar.

- ✦ Türklerin hayat tarzlarını anlatan **savlar**, ölen büyükler için söylenen **sagular**, akınlarda, savaşlarda ve eğlencelerde söylenen **koşuklar** diğer **sözlü edebiyat ürünleridir**.
- ✦ **Göktürk ve Uygur alfabeleri kullanılmıştır**. En eski kitabeler **Yenisey Kitabeleri**dir. **Orhun kitabeleri**; Bilge Kağan, Kültiğin ve vezir Tonyukuk'a aittir.
- ✦ **On iki hayvanlı Türk takvimini** kullandılar. Sanat eserleri taşınabilir malzemedendi. Uygurlar mimari eseri bırakmıştır.
- ✦ **Minyatür** sanatını bulanlar Uygurlardır.
- ✦ Milli çalgımız **kopuzdur**.

D) DİN VE İNANIŞ:

- ✦ **Gök Tanrı**, Budizm, Şamanizm, Maniheizm, Atalar Kültü, Musevilik, Hıristiyanlık inanmışlardır.
- ✦ En yaygın inanç **Gök Tanrı** dinidir. Tek tanrılı bir dindir. İslamiyet'e benzer özellikleri vardır.
- ✦ Şamanizm diğer inançtır. İyi ve kötü ruhlara inanırlar.
- ✦ Din adamlarına şaman, baksi, kam gibi unvanlar verilmiştir.
- ✦ Ölümünden sonra ahirete inanırlar. Ölen kişileri kıymetli eşyalarıyla birlikte gömerler.
- ✦ Cenaze törenlerine **yuğ** denir.
- ✦ Hayattayken öldürdüğü kadar insanı temsilen taş dikilir buna **balbal** denirdi.
- ✦ Mezarlara **kurgan** denilirdi.
- ✦ Cenaze töreninden sonra **ölü aşı** denilen yemek verilirdi.

E) HUKUK:

- ✦ Töre adı verilen yazısız hukuk kuralları uygulanmaktaydı.
- ✦ Hükümdar dahil hiç kimse töreye aykırı davranamazdı. Aykırı davrananlar cezalandırılırdı.
- ✦ Yargan denilen yargıçlar mahkemede görev yapardı.
- ✦ Hapis cezaları en fazla 10 gündü.
- ✦ **Türkler göçebe oldukları için** ;
  - hapis cezaları çok uzun sürmezdi
  - ev -saray-tapınak gibi mimari eser yapmamışlardır çadır kullanmışlardır
  - sanat eserleri kemer-kilim gibi taşınabilir eserlerdir
  - hayvancılıkla uğraşmışlardır
  - Atı evcilleştirmişler bu uzak yerlere göç etmelerini kolaylaştırmıştır
  - Ata binmek için pantolon giymişlerdir

KONU 2: ATLI ASKERLERDEN MODERN TÜRK ORDUSUNA

KAVRAMLAR

Savaş: Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk
Vatan: Yurt, sıra, memleket

Geniş bozkırların ortasında her an saldırıya açık, savunmasız bir coğrafyada yaşayan Türkler, mücadeleciler ve savaşçı bir karakter kazanmışlardır

Türklerde askerlik bir meslek olarak görülmezdi. Karşılaşılan saldırılarda kadın erkek, çocuk ayırt etmeden herkes düşmana karşı koyardı Bu nedenle Türkler "**Ordu - Millet**" olarak adlandırılmaktadır.

Atı evcilleştirmeleri, sosyal yaşamda olduğu gibi askerî alanda da Türklerle üstünlük kazandırmıştır

NOT: İlk Türk devletlerinde Türk ordusunu diğer milletlerin ordularından ayıran üç önemli özellik bulunmaktaydı:

1. Ücretli değildi
2. Daimi yani sürekli idi
3. Büyük oranda atlı askerlerden meydana geliyordu.

İlk düzenli Türk ordusu Asya Hun hükümdarı Mete Han tarafından kurulmuştur. Bu nedenle günümüzde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kuruluş yılı olarak Mete Han'ın tahta çıktığı **MÖ 209** yılı kabul edilir.

Mete Han ordusunu onluk, yüzlük, binlik ve on binlik birimlere ayırmıştır. Bu ayırım hâlen kullanılmaktadır. Orta Asya Türklerinde eli silah tutan her kes aynı zamanda asker sayılırdı.

Bugün ise askerlik görevi 20 yaşını doldurmuş erkeklere aittir. Bu durum anayasamızın 72. Maddesinde: "**Her Türk'ün hakkı ve ödevidir**" şeklinde yer almaktadır. Ayrıca askerlik günümüzde meslek hâline gelmiştir.

İlk Türklerde orduda Kargı, ok, yay, kılıç ve kalkan gibi silahlar kullanılırdı. Bugün bu silahların yerini uçak, helikopter, tank, tüfek, füze, helikopter, top, denizaltı vb. silahlar almıştır.

Türk ordusu günümüzde kara, hava ve deniz kuvvetleri olmak üzere üçe ayrılmıştır.

KONU 3: DOĞU İLE BATIYI BULUŞTURAN YOL: İPEK YOLU

KAVRAMLAR

Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin

2 bin yıl kadar önce Çin'in açtığı en önemli ticaret yolu olan İpek Yolu, dünyaca ünlüdür. Çin ile Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki köprü olarak kabul edilen İpek Yolu, Doğu ve Batı arasındaki maddi ve manevi alışverişe önemli katkı yapmıştır.

Çin'i şian kentinden yola çıkan bir kervan sırasıyla Çin, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve İran'ı geçerek İstanbul'a ulaşabilmektedir. Bu yolculuk yaklaşık 12 bin km'dir.

Çin'in ipek ve ipek ürünleri bu yol üzerinden batıya taşındığı için İpek Yolu olarak diye adlandırılmıştır.

Türkler yaşadıkları bölgelerde komşuları ile sürekli kültürel, ekonomik ve siyasal ilişki içinde olmuşlardır Bu ilişkiler dostça olabildiği gibi bazen de çetin bir rekabet içinde olmuştur. Orta Asya Türk devletlerinin komşuları ile olan ilişkilerinde tarihî ipek Yolu belirleyici olmuştur.

Asya Hunları Döneminde başlayan bu ilişkiler Kök Türkler ve Uygurlar dönemlerinde de devam etmiştir. Bu bölgede yaşayan devletler sürekli olarak İpek Yolu'nu kontrol altında tutmak istemişlerdir.

Asya Hunları Döneminde İpek Yolu'nun denetiminin Türklerin ele geçmesi üzerine Çinliler Türklerle akrabalık kurarak bu ticari yoldan yararlanmak istemişlerdir. Türk beylerinin Çinli kızlarla evlenmeleri, Çin âdetlerinin Türk ülkesinde yayılmasına neden olmuştur. Öte yandan Çinliler, Türk ordu sistemin kendi ordularına uygulamışlardır.

Kök Türkler ise İpek Yolu nedeniyle İran'daki Sasanilerle, Akhunlara karşı daha sonra ise Sasanilere karşı Bizans'la işbirliği yapılmıştır. Hatta Bizans'la karşılıklı elçiler gönderilmiştir. Karşılıklı çıkarlar bazen ittifakların bozulmasına hatta savaşlara neden olmuştur.

İpek Yolu etrafında gelişen ilişkiler sonucu Türklerin kültürel yaşamlarında da köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Kök Türkler Döneminde Budizm, Uygurlar Döneminde ise Manihaizm dinleri kabul edilmiştir. Yine Uygurlar Döneminde Türkler konargöçer hayat tarzının yanı sıra yerleşik yaşamı da benimsemişlerdi.

KONU 4: İSLAMİYETİN DĞUŞU VE YAYILIŞI

KAVRAMLAR

Din: Tanrı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum

Gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş

Gelenek: Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon

İSLAM TARİHİ

1. İSLAMİYETTEN ÖNCE ARAP YARIMADASI

**Arap Yarımadası. Doğuda Basra Körfezi, batıda Kızıldeniz, güneyde Umman Denizi, Kuzeyde Filistin ve Suriye çöllerine çevrili olan bölgedir. Çöller geniş yer tuttuğu için halkın önemli geçim kaynağı ticarettir.

Şehirlerde yaşayan ticaretle uğraşan Araplara **medeni, çöllerde hayvancılık yapan ve göçebe yaşayan Araplara **bedevi** denirdi.

**İnanlar kabileler halinde yaşıyorlardı.

**Kabileler kan bağına dayanan ailelerden oluşuyordu.

**komşuluk ilişkileri yoktu.

** Kız çocuklar aile içinde dışlanır ve diri diri toprağa gömülürdü.

**Kan davası yaygındı.

**Araplarda kölelik yaygındı. Erkekler istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Kadının boşanma ve miras hakkı gibi sosyal hakları yoktu.

**Halk köleler ve hürler olarak ikiye ayrılmıştı.

Kabileler **haram aylarda savaşmazlar Mekke'ye gelerek ticaret yaparlardı.

** Mekkeliler ticaretle, Medineliler ve Taifeliler çiftçilikle geçimlerini sağlıyorlardı. Ukaz denilen yerde her yıl panayır düzenlenirdi.

**Putlara taparlardı. Putlar Kabe'de bulunurdu.

Putları ziyaret ederek hacı olurlardı. **Mekke, Medine, Taif** önemli şehirlerdi.

** **Diğer dinler:** -Sabilik : (Yıldız ve gök cisimlerine tapma)-**Mecusilik:** (Zerdüş inancı. Ateşe tapma) - **Hıristiyanlık** -**Yahudiler** -**Hanif** : (Hz.İbrahim'in tek tanrı inancı. Puta tapmazlar, içki içmezler ve haksızlık yapmazlardı. Hz. Muhammed'in anne ve babası da Hanif dinine bağlıydılar.)

2. HZ. MUHAMMED DÖNEMİ (571-632)

HZ. Muhammed **571'de Mekke'de doğdu.

** Annesinin adı Âmine, babasının adı Abdullah'tır.

**Babası doğmadan öldü, annesini küçük yaşta kaybetti. ona dedesi Abdülmuttalib baktı. Dedesi ölünce bu kez amcası Ebu Talib baktı.

**Amcasının kervanlarıyla ticaret yapardı.

Güvenilirliği nedeniyle ona **El Emin denirdi.

25 yaşında **HZ Hatice ile evlendi.

****610 yılında Hira dağında ilk vahiy geldi (611) ve peygamber oldu. İlk inananlar HZ Hatice, HZ. Ebubekir, HZ. Ali, HZ. Zeyd ve HZ. Osman'dır.**

**Müslümanlığın yayılması ile putperestler (Müşrikler) zulüm yapmaya başladı. Müslümanlık hızla yayıldı.

Bir kısım Müslümanlar Habeşistan Krallığına göç etti. (İlk hicret)

HİCRET (622)

Kısa sürede Mekke'de yayılan İslamiyet, Mekke/i müşrikler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Eşitlik ve sosyal adalet ilkeleri üzerine inşa edilmiş olan İslam dini tek tanrı inancını getirmiştir. Bundan dolayı putlara tapan' Mekkeli müşrikler Müslümanlara karşı işkence ve baskı uygulamışlardır.

Mekke'de ticaret yapan Medineliler Hz Muhammed'e ve tebliğ ettiği dine inanmışlardır. Medineli Müslümanların çağrısı üzerine Hz Muhammed Hz. Ebubekir ile birlikte Medine'ye hicret etti. (622)

Mekke'den gelen Müslümanlara **Muhacir**, Medineli Müslümanlara **Ensar** denildi.

Hicretin sonuçları:

1. İslamiyet baskı ve şiddetten kurtuldu ve daha hızlı yayılmaya başladı.
2. Medine'de İslam devletinin temelleri atıldı. HZ. Muhammed peygamberliğinin yanında devlet başkanı olmuştur.
3. Müslümanlar, Yahudiler ve henüz Müslüman olmayanlar arasında Medine Sözleşmesi imzalandı. Şehrin yönetimi ile ilgili ilkeler belirlendi.
4. İlk İslam eğitim kurumları oluşturuldu.
5. Hicret olayı Hicri Takviminin başlangıç yılı oldu.

HZ. Muhammed'in Savaşları:

Bedir Savaşı (624):

Sebebi:

**Müslümanların Mekke'den gelen ticaret kervanına saldırması,
**Mekkelilerin Müslümanları ortadan kaldırmak istemesi.
**Müslümanlar kazanır.

Sonuçları:

**Müslümanların kendine olan güveni arttı.
**İslamiyet'in yayılması hız kazandı.
**Savaş ganimetlerinin paylaşılması ile savaş hukuku doğdu.
**Esirler içinde zengin olanlar fidye ile fakir olanlar ise 10 Müslüman'a okuma yazma öğretmek koşulu ile serbest bırakıldı.

Önemi:

- 1-Mekke ile Medinelilerin ilk savaşdır.
- 2-Savaşın diğer bir ismi de Akrahalar savaşdır.
- 3- Savaş sonunda Hz. Muhammed'in esirler ile ilgili aldığı karar eğitime ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Uhud Savaşı (625):

Sebepleri:

**Mekkelilerin Bedir Savaşının öcünü almak istemeleri.

Sonucu:

** Uhud dağı eteklerine yerleştirilen okçuların yerlerini terk etmeleri üzerine, Halid bin Velid komutasındaki müşriklerin saldırısı sonucu Müslümanlar bu savaşta kaybetmiştir.

**Hz. Muhammed yaralandı.

**Hz. Hamza şehit oldu.

Önemi:

Müslümanların Mekkeli müşrikler karşısında aldıkları ilk ve tek yenilgidir.

Hendek Savaşı (627):

Sebepleri: Müslümanların varlığına tamamen son vermek isteyen Mekkeliler, Yahudilerin de kışkırtmasıyla Medine'ye doğru harekete geçer.

Sonuçları: Müslümanlar İranlı Selman-ı Farisi'nin önerisiyle Medine'nin etrafına hendek kazarak savunma savaşı yaptılar. Kazandılar.

Önemi:

Müslümanların HZ. Muhammed dönemindeki son savunma savaşıdır.

Hudeybiye Antlaşması (628):

HZ. Muhammed ve yanındaki 1500 kişinin haram aylarda hac için Mekke'ye gitmesini müşrikler savaş olarak anlamış ve barış istemişlerdir. Onların isteğiyle Hudeybiye Barışı imzalanır. Buna göre;

- 1) Müslümanlar o yıl Kabe'yi ziyaret etmeden dönecekler, ertesi yıl üç gün süreyle silahsız olarak hac yapabileceklerdi.
- 2) Çocuk Müslüman Mekkeliler, Medine'ye alınmayacaklar ancak Müslümanlıktan çıkarılanlar alınacak
- 3) Taraflar arasında 10 yıl boyunca savaş yapılmayacak
- 4) Arap kabileleri arasındaki mücadeleye karışılmayacak

Önemi:

**Müşrikler, İslam Devletini resmen ve hukuken tanımıştır.

**Oluşan barış ortamı sayesinde pek çok kişi Müslüman olmuş, İslamiyet yayılmıştır.

Hayber Kalesi'nin Fethi (629):

Sebebi: Medine'den çıkarılan Yahudilerin Hayber kalesine yerleşerek buradan Müslüman kervanlara saldırımları ve müşrikleri, Müslümanlara karşı kışkırtmalarıdır.

Sonuçları:

**Müslümanların ilk taarruz savaşdır.
**İlk kez toprak kazanılmıştır.
**Şam ticaret yolu Müslümanların kontrolüne geçer.
**Ekonomik yönden güçlenirler.
**HZ. Muhammed isteyen Yahudilere Haraç Vergisi ödemek suretiyle Medine'de kalabileceklerini belirtir.

Mute Savaşı (629):

Bizans'la yapılan ilk savaştır. Başarı elde edilememiştir.

Mekke'nin Fethi (630):

Mekkelilerin Arap kabilelerini Müslümanlara karşı kışkırtmaları sonucu Mekke'nin fethine karar verilir. Mekke savaşsız alınır.

Sonuçları:

- 1-Hz.Muhammed, Kabe'yi ziyaret ederek putları kırmıştır.
- 2-Bütün Mekkeliler İslamiyet'i kabul ettiler.
- 3-Mekke'nin fethi bütün Arabistan'ın fethini sağlayan önemli bir başlangıç oldu.
- 4-Mekke'nin fethi ile İslam Devleti kuruldu.

Huneyn Savaşı ve Taif Seferi (630):

Sebeb: Putperest Arap kabileleri ile Mekkeli müşrikler Mekke'yi tekrar alabilmek için Huneyn vadisinde toplanır. HZ. Muhammed üzerlerine sefer düzenler. Aynı yıl Taif şehri de kuşatılır. Ancak alınamaz daha sonra Taifliler Müslüman olur ve Taif İslam devletine katılır.

Tebuk Seferi (631)

**Bizans İmparatorluğu'nun büyük bir ordu ile Arabistan'a yürüdüğü haberi alınınca Hz .Muhammed sefere karar vermiştir. Ancak Tebuk şehrine varılınca haberin asılsız olduğu anlaşılmış ve geri dönmüştür.

**Tebuk seferi Hz Muhammed'in son seferi olmuştur.

Veda Hutbesi (632)

**Hz Muhammed, 632 yılında hac görevini yerine getirmek için kalabalık bir kabile ile Mekke'ye giderek son kez Hac görevini yerine getirmiştir.

**Arafat'ta yaklaşık 150000 kişiye bir konuşma yaptı. Hz Muhammed bu hutbede:

- Kuran-ı Kerim'in tamamlandığını,
- Cahiliye devrinin kapandığını,
- Kan davalarının sona erdiğini,
- Faiz ve zinanın haram olduğunu,
- Bütün Müslümanların eşit olduğunu belirtti.

**Hz Muhammed 8 Haziran 632'de Medine'de vefat etti.

**Hz.Muhammed, vefat ettiği odaya gömüldü.

**Hz.Muhammed'in mezarına Ravza-yı **Mutahhara (Cennet bahçesi) adı verilir.

(Peygamberin mezarı Medine şehrinde dir.)

UYARI:

Gaza (Gazve): Hz Muhammed'in bizzat katıldığı savaşlara denir.

Seriye: Hz Muhammed'in katılmadığı savaşlara denir.

DÖRT HALİFE DÖNEMİ (632-661)

HZ. Muhammed'in ölümünden sonra devlet başkanlarına halife denildi. Dört halifenin hepsi seçimle iş başına geldikleri için bu döneme **Cumhuriyet Dönemi** denir.

1) HZ. Ebubekir Dönemi (632-634)

- İç karışıklıklar ve yalancı peygamberler sorununu çözdü.
- Zekat vermek istemeyen Müslümanları itaat altına aldı.
- Siyasi ve dini birliği sağladı.
- Bizans'la **Yermük** savaşını yaptı. Suriye'nin fethine başladı.
- Arap yarımadasının fethi tamamlandı.
- Kuran-ı Kerim kitap haline getirilerek bozulması engellendi.

2) HZ. Ömer Dönemi (634-644)

- 636'da Bizans ile **Ecnadeyn Savaşı** yapıldı.
- Suriye ve Filistin fethedildi.
- Kudüs, Mısır, Trablusgarb ele geçirildi. Mısır'ın alınmasıyla Baharat Yolu ele geçirilmiş oldu. Ekonomik olarak rahatlandı.
- Sasanilerle yapılan savaşlar sonucu İran ele geçirildi. İranlılar Müslüman oldu. Böylece Müslüman Araplar Türklerle komşu oldular.

HZ. Ömer döneminde devlet teşkilatında yapılan yenilikler:

- **ülke yönetim birimlerine ayrıldı, Valiler atandı.
- ****Düzenli ordu** kuruldu askeri divan oluşturuldu.
- **Ordunun giderlerini karşılamak için **İkta Sistemi** geliştirildi.
- **Adliye teşkilatı kuruldu, illere kadılar atandı.
- ****Hicri takvim** oluşturuldu.

3) HZ. Osman Dönemi (644-656)

- Fetihlere devam edildi. (Libya, Tunus, Doğu Anadolu)
- Hazar Türkleriyle savaşlar yapıldı.
- Suriye Valisi Muaviye tarafından ilk İslam donanması hazırlandı.
- Kıbrıs Adası alındı.
- Kuran-ı Kerim çoğaltıldı.
- HZ. Osman önemli görevlere genellikle akrabalarını seçmesi, İslam dünyasında ilk görüş ayrılıklarına sebep oldu. Muhalifleri HZ. Osman'ı evinde şehit etti.

4) HZ. Ali Dönemi (656-661)

- Döneminde iç karışıklıklar olduğu için fetihler durmuştur.
  - **Cemel Savaşı** : HZ. Ayşe ve taraftarları HZ. Osman'ın öldürülmesinden HZ. Ali'yi sorumlu tuttukları için HZ. Ali'nin halifeliğini tanımadılar. Çıkan savaşı HZ. Ali taraftarları kazandı. Bu Müslümanların kendi aralarında yaptıkları ilk savaştır.
  - **Sıffin Savaşı (657):** Muaviye'nin HZ. Ali'nin halifeliğini tanımayarak kendi başına buyruk hareket etmesiyle başlar. Üç ay sürer. Muaviye yenileceğini anlayınca hakeme başvurulmasını ister. HZ. Ali'nin ve Muaviye'nin hakemleri ikisini de görevden alacak ve ortak kabul edilen bir kişiyi halife seçecektir. Ancak Muaviyenin hakemi sözünde durmaz ve Muaviyeyi hakem ilan eder buna sinirlenen HZ. Ali Suriye'den Kufe'ye döner. **İslam dünyası hakem olayından sonra üç siyasi gruba ayrılır.**
  - 1) **Şiiler** (HZ. Ali taraftarları),
  - 2) **Emeviler** (Muaviye taraftarları),
  - 3) **Hariciler** (her iki tarafı da tanımayanlar)
- Hariciler HZ. Ali'yi öldürür. Muaviyeyi de öldürmek isterler ama Muaviye suikast ten kurtulur. HZ. Ali'nin öldürülmesiyle 4 halife dönemi sona erer.

EMEVLER (661-750)

- Kurucusu Muaviye'dir. İlk iş olarak başkenti Şam'a taşır.
- Muaviye kendinden sonra oğlu Yezid'i halife atamış böylece halifeliği saltanat haline dönüştürmüştür.
- Arap olmayanlara kötü davranarak Arap ırkçılığını başlattılar.
- İslam Devleti'nin gerçek anlamda kurulmasını sağladılar.
- İslam Devleti en geniş sınırlarına Emeviler döneminde ulaşmıştır.
- Türkler Emevilerin Arap olmayanlara kötü davranması nedeniyle Müslüman olmadılar.
- Halife Yezid. HZ. Ali'nin oğlu HZ. Hüseyin'in halife olmasını engellemek için onu Kerbela'da öldürttü. **Kerbela Olayından** sonra Müslümanlar Sünni ve Şii diye iki mezhebe ayrıldı.

- Halife Velid döneminde İspanya'yı ele geçirdiler. Emevi devleti yıkılınca İspanya'da Endülüs Emevileri devleti olarak varlıklarını devam ettirirler.

Yıkılış Sebepleri:

- 1- Önemli görevlere Emevi soyundan olanları getirmeleri
  - 2- Hz. Ali'nin oğullarının hilafeti ele geçirme çabaları
  - 3- Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelenlerin Emevilere karşı olması
  - 4- Fetihlerin durması
  - 5- Emevi ailesi arasındaki geçimsizlik
  - 6- Sınırların genişlemesiyle birlikte yönetimin zayıflaması,
  - 7- İslam Devletini bir Arap devleti haline getirmeleri, Müslüman olduğu halde Arap olmayanlara Mevali=Köle muamelesi yapmaları
- Emevi ailesi Abbasiler tarafından yok edilmiştir.

Emeviler döneminde diğer gelişmeler:

- 1) Halife Abdülmelik döneminde Arapça resmi dil ilan edildi.
- 2) İlk Arap parası bastırıldı.
- 3) iller birleştirilerek ülke beş büyük eyalete ayrıldı.
- 3) İslam mimarisi batı mimarisi seviyesine ulaştı.

ABBASİLER (750-1258):

- Ebul Abbas Abdullah tarafından Emevi Devleti yıkılınca kurulur. Başkenti Bağdat'tır.
- Çinlilerle Orta Asya Hakimiyeti için **Talas Savaşı (751)** yapıldı. Bu savaştan sonra birçok Türk Abbasi devletinde asker ve devlet adamı olarak görev almaya başladı.
- Abbasilerin en parlak dönemi Harun Reşit ve oğulları dönemidir. Bu dönemde;
  - 1) Franklarla Endülüs Emevileri ve Bizans'a karşı ittifak yapıldı.
  - 2) Eski Yunan ve Helen eserleri Arapça'ya tercüme edilerek Felsefe, Matematik ve Astronomide büyük ilerlemeler kaydedildi.
  - 3) Irak'ta sadece Türklerin yerleşebileceği **Semarra** ordugah şehri kuruldu.
  - 4) Diyarbakır-Tarsus arasında **Avasım bölgesi** oluşturularak, buralara Türkler yerleştirildi. Böylece Bizans sınırına karşı tampon bölge oluşturuldu.
- 1258'de İlhanlı Moğollarının Bağdat'a girmesiyle yıkıldı.
- 1517 yılına kadar Memlüklerin korumasında halifeliği sürdürdüler.
- Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı almasıyla Halifelik Osmanlı padişahlarına geçti.

TÜRKLERİN İSLAMİYETİ KABULÜ VE İSLAMİYET'E HİZMETLERİ

- HZ. Ömer zamanında İran'ın fethi ile Türkler ve Araplar komşu oldular.
  - HZ. Osman zamanında Kafkasya'da Hazarlarla ilk Türk-Arap savaşları başladı.
  - Emeviler döneminde Türgişler, Emevilerin Asya içlerine doğru ilerlemelerini durdurdular. Bu dönemde Emevilerin ırkçı politikaları nedeniyle Türkler Müslüman olmaya pek yanaşmamıştır.
  - Abbasi devleti kurulmadan beş yıl önce Orta Asya'da II. Göktürk Devleti yıkılmış, Uygur Devleti kurulmuştu. Uygurlar tam bir siyasi otorite sağlayamadılar. Bu durumdan yararlanmak isteyen **Abbasiler ve Çinliler arasında Orta Asya ve İpek Yolu hakimiyeti için Talas Savaşı (751) yapıldı.**
    - 1) Savaşı bölgede yaşayan Türklerin yardımıyla Araplar kazandı. Böylece;
      - 1) Orta Asya Çin istilasından kurtuldu.
      - 2) Arap Türk düşmanlığı yerini dostluğa bıraktı.
      - 3) İslamiyet Türkler arasında yayılmaya başladı.
      - 4) Çinlilere ait önemli teknik buluşlar (kağıt, pusula, barut) İslam dünyasında öğrenildi.
  - **Türklerin Müslüman olmasında etkili olan faktörler:**
    - 1) Göktanrı dini ile İslamiyet arasındaki benzerlikler. (Tek Tanrı anlayışı, temizlik anlayışı, kurban kesme, ahiret inancı)
    - 2) Türk sosyal yapısının İslam'a uygunluk göstermesi (Ahlak anlayışı, fetih-cihat anlayışının dünya hakimiyeti düşüncesine benzemesi)
    - 3) Ticaretle uğraşan tüccarların Müslüman tüccarlarla ilişki kurması
    - 4) Abbasilerin Türklere karşı uyguladığı hoşgörülü politika.
  - **Türklerin İslamiyet'e Hizmetleri;**
    - 1) İslam uygarlığını geliştirip Anadolu, Orta Avrupa, ve Hindistan ülkelerine yaymışlardır.
    - 2) İslam dininin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir.
    - 3) İslam dünyasındaki karışıklıkları sona erdirip, birlik ve beraberliği sağlamışlardır.
    - 4) halifeliği korumuşlar ve devam etmesini sağlamışlardır.
    - 5) İslam kültürünün gelişmesini ve evrenselleşmesini sağlamışlardır.
- NOT:** İlk Müslüman olan Türkler, Karluk, Yağma ve Çiğil boylarıdır. Devlet olarak; İlk Müslüman Türk devleti **Karahanlılardır.**

KONU 5: İLK TÜRK - İSLAM DEVLETLERİ

KAVRAMLAR

Fetih: Bir yeri savaşarak alma

Gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş

A) KARAHANLILAR (840-1212)

- Uygur Devletinin yıkılması üzerine Bilge Kül Kadir Han tarafından Batı Türkistan'da **Balasagun** merkez olarak kurulur.
- Kuruluşunda Karluk, Basmil, Yagma ve Çiğil Türkleri etkili olmuştur.
- Saltuk Buğra Han zamanında İslamiyet resmi din olarak kabul edilmiştir. (932)
- En parlak dönemleri Yusuf Kadir Han zamanıdır.
- 1042'de Doğu ve Batı Karahanlılar olmak üzere ikiye ayrıldılar. Doğu Karahanlılar (1211) Karahıtaylar, Batı Karahanlılar (1212) ise Harzemşahlar tarafından yıkıldı.

Not 1: Karahanlı Devletine bu ismin verilme nedeni, hükümdar unvanları arasında kara (kuvvetli) sıfatına çok rastlanmasındandır.

Not 2: Karahanlı Devleti Türklerin yoğunlukta olduğu bir coğrafyada (Türkistan=Orta Asya) kurulduğu için, Türk dili ve Türk Kültürüne büyük önem vermiş; Karahanlılar döneminde Türk dili ve Türk kültürü açısından çok önemli eserler yazılmıştır. Birçok Türk Devletinde Arapça ve Farsça'nın büyük bir etkinliği varken Karahanlılar Türk diline ve Türk Kültürüne büyük önem vermişlerdir.

Karahanlılar'ın Özellikleri ve Türk Tarihindeki Önemi:

1. İlk Türk-İslam devletidir.
2. Resmi dil olarak Türkçeyi kullanmışlardır.
3. İslamiyet'i kabul etmekle birlikte Türklük özelliklerini korumaya büyük önem vermişlerdir.
4. Karahanlılar Türk ve İslam kültürlerini birleştirerek Türk-İslam kültür sentezini başlatmışlardır.
5. İpek Yolu üzerinde kervansaraylar yapmışlar, birçok bölgede hastaneler, çeşmeler, aşevleri ve medreseler yapmışlardır.
  - **** Kaşgarlı Mahmut "Divan-ı Lügâti Türk" adlı eseri yazmıştır. Amacı Türkçenin Arapçadan zengin bir dil olduğunu anlatmak ve Türkçeyi öğretmek için yazmıştır.
  - **** Yusuf Has Hacip "Kutadgu Bilig" adlı eseri yazmıştır. Kutadgu Bilig Mutluluk Bilgisi anlamına gelir. Bu öğüt ve ahlak konusunda bilgiler verir. İnsanların iyi olması için neler yapması gerektiğini anlatır. Hükümdara devlet yönetimi ile ilgili öğütler içerir bu yönüyle **siyasetnamedir**.

B) GAZNELİLER (963-1187)

- Samanoğulları devleti zayıflayınca bu devletin Horasan valisi Alp Tigin, Afganistan da **Gazne** şehrinde Gazneliler devletini kurdu.
- En ünlü hükümdarı *Gazneli Mahmut'tur*. Hindistan'a 17 sefer düzenledi Kuzey Hindistan'a egemen oldu. İslamiyet'i bu bölgeye kadar yaydı. Ve bunu üzerine Abbasi halifesi tarafından SULTAN ünvanı verildi.
- Sultan Mesut zamanında Selçuklularla yapılan *Nesa, Serahs ve Dandanakan* Savaşları kaybedildi. Bu

savaşlardan sonra dağılma sürecine girdi. Ve Selçuklular resmen kuruldu.

- 1187'de Afganistan'ın yerli halkı Gurlular tarafından yıkıldı.

Gaznelilerin belirgin özellikleri ve önemi:

1. Çok uluslu bir yapıya sahiptiler.
2. Resmi yazı dili Arapça, edebiyat dili Farsça, saray ve orduda Türkçe kullanmışlardır.
3. Sultan unvanını ilk kez kullanmışlardır.
4. İslamiyet'i Hindistan'da yayarak Kast Sisteminin yıkılmasına zemin hazırlamışlardır.
5. İranlı şair *Firdevsi*, **Şehname** adlı eserini bu dönemde yazmıştır. *Biruni* ise diğer önemli bilim insanıdır.

Not 1: Tarihte Sultan unvanını ilk kullanan Türk hükümdarı Sultan Mahmut olmuştur.

Not 2: Gazneli Devleti kurulduğu bölgede Türklerin yoğunluğu fazla değildi. Bu devlette Türkler daha çok yönetim ve askeri alanda ağırlıklarını hissettirmişlerdir. Halkın büyük bir bölümü Türk değildi. Bu durum devletin çabuk yıkılmasında önemli rol oynamıştır.

Not 3: Bugünkü Pakistan'ın oluşumunda ve Hindistan'da İslamiyet'in yayılmasında en büyük pay Gazneli Devletine aittir.

C) BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040-1157)

Oğuzlar (Türkmenler): Büyük Selçuklu Devleti'ni kuranlar Oğuz Türkleridir. Türklerin en büyük boyu olan Oğuzlar, Türk tarihinde çok büyük rol almış birçok devletin kurucusu olmuşlardır.

(Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti, Harzemşahlar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti Oğuz Türkleri tarafından kurulmuş Türk Devletleridir.)

Oğuz Türkleri **Oğuz Kağan Destanı**'na dayanarak 24 ayrı kola ayrılır. Bu destana göre Oğuzlar, Oğuz Kağan'ın altı oğlundan türemişlerdir.

OĞUZ KAĞAN

1. ÜÇOKLAR

DENİZHAN	-	DAĞHAN	-	GÖKHAN
IĞDIR		SALUR		BAYINDIR
BÜĞDÜZ		ALAYUNTLU		ÇAVULDUR
YİVA		EYMÜR		ÇEPNİ
KINIK		YÜREĞİR		BEÇENE

2. BOZOKLAR

YILDIZHAN	-	AYHAN	-	GÜNHAN
AVŞAR		YAZIR		KAYI
BEĞDİLİ		DODURGA		BAYAT
KARGIN		DÖĞER		ALKAEVLİ
KIZIK		YAPARLI		KARAEVLİ

On iki Üçok on iki Bozok olmak üzere toplam yirmi dört Oğuz Boyu vardır. Büyük Selçuklu Devleti'ni kuranlar Oğuz Türklerinin Üçok koluna mensup olan "KINIK" lar tarafından kurulmuştur.

Not: Osmanlı Devleti'ni kuranlar da Oğuz Türklerinden "**KAYI**" boyudur.

Tarihte Uz, Guz, Tork gibi isimler alan Oğuzlar İslam Dinine girdikten sonra "Türkmen" adını almışlardır.

Oğuz kelimesinin kökeni Ok+Uz'dur. Okuz boylar anlamına gelmektedir. Yani Oğuz kelimesi boylar demektir. Başlangıçta Selenga ırmağı civarında yaşayan Oğuzlar, Göktürk Devletinin yıkılmasından sonra batıya göç ederek Aral gölü ve Hazar denizi arasındaki topraklara yerleşmişlerdir.

Oğuz Türkleri bu bölgede Oğuz Yabgu Devletini kurmuşlardır. Oğuz Yabgu Devletinin komutanlarından olan Selçuk Bey Hükümdarla arası açılınca kendisini destekleyen askerleri ile ayrılarak Cent şehrine geldi.. Zamanla birçok Türk Boyu Selçuk Bey'in yönetimi altına girmişti. Bu şekilde Büyük Selçuklu Devleti'nin temelleri atılmış oldu. Selçuk Bey ölünce yerine Arslan Bey geçti. Ancak Gazneli Mahmut Arslan Bey'i esir alınca yerine yeğenleri olan Tuğrul ve Çağrı Beyler geçti.

Tuğrul ve Çağrı Beyler Dönemi (1025-1063)

- ✚ Tuğrul ve Çağrı Beyler birlikte Büyük Selçuklu Devleti'ni yönetmeye başladılar. 1038'de Tuğrul Bey Nişabur şehrinde kendi adına hutbe okutup para bastırmıştır. Böylece Büyük Selçuklu Devleti kurulmuştur.
- ✚ Büyük Selçuklu Devleti giderek güçlenip Horasan'ı ele geçirinince Gazneli Devleti ile araları açıldı. İki taraf **1040 Dandanakan savaşında** karşı karşıya geldiler. Dandanakan savaşını Büyük Selçuklular kazandı. Bu şekilde Selçuklu Devleti resmen kurulmuş oldu.
- ✚ Bu sıralarda Oğuz Türkleri buldukları coğrafyaya sığmıyorlar, kendilerine yeni yurtlar arıyorlardı.
- ✚ Çağrı Bey komutasındaki küçük bir Türk birliği ilk defa Anadolu'ya akın yaptı(1015-1018). Bu akınlar keşif amacını taşıyordu. Anadolu tanımak ve burada kurulu olan Bizans Devleti'nin gücünü sinamak için yapılyordu.
- ✚ Daha sonra Anadolu'ya Türk akınları artarak devam etti. Yapılan bir başka akında İbrahim Yinal ve Kutlanmış komutasındaki Türk ordusu ile Bizans ordusu Erzurum yakınlarındaki **Pasinler** de karşı karşıya geldiler. **1048** yılında yapılan Pasinler savaşını Türk ordusu kazandı.

Not: Pasinler savaşı Türk ordusu ile Bizans ordusunun karşı karşıya geldiği ilk savaştır. Doğu Anadolu Selçuklu hâkimiyetine geçti.

- ✚ Bu tarihlerde Abbasi halifesinin gücü azalmış, Şii Büveyhoğullarının baskısı altına girmişti. Zor durumda kalan Abbasi halifesi Tuğrul Bey'den yardım istedi.
- ✚ Tuğrul Bey Halifenin isteğini kabul etti. Bağdat'a giren Tuğrul Bey halifeyi Büveyhoğullarından kurtardı. **Bunun üzerine Halife, Tuğrul Bey'e "Doğunun ve Batı'nın Sultanı" ünvanını vermiştir**
- ✚ Bundan sonra Abbasi halifeleri Büyük Selçuklu Devleti'nin koruması altına girmiş oldu.
- ✚ İslam Dünyasında siyasi ve askeri güç tamamen Türklerin eline geçmiş oldu. Abbasi halifelerinin sadece dini nitelikleri kaldı.

ALPARSLAN DÖNEMİ (1064-1072):

- ✚ Tuğrul Bey ölünce yerine Çağrı Bey'in oğlu olan Alparslan geçti.
- ✚ Sultan Alparslan döneminin en önemli olayı **Malazgirt savaşıdır**. Türklerin Anadolu'ya akınları giderek

şiddetlenince Bizans İmparatoru Romanos Diogenes büyük bir ordu ile harekete geçti. Bizans ordusunun Doğu Anadolu'ya doğru harekete geçtiğini duyan Alparslan ordusu ile hemen Doğu Anadolu'ya yöneldi. İki taraf **1071** yılında Malazgirt'te karşı karşıya geldiler. Malazgirt savaşını Türk ordusu kazandı.

Malazgirt savaşı Türk tarihinde çok büyük bir öneme sahiptir. Bu savaşın sonucunda:

- a) Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış oldu.
- b) Anadolu Türklerin yeni yurdu haline geldi.
- c) 1071 tarihi, Türkiye tarihinin de başlangıcı oldu.
- d) İslam Dünyası üzerindeki Bizans tehlikesi son buldu.
- e) Bizans'ın kıskırtmaları sonucu haclı seferleri başladı.
- f) Anadolu'da ilk Türk beylikleri Alparslan'ın komutanları tarafından kurulmuştur.

MELİKŞAH DÖNEMİ (1072-1092):

- ✚ Alparslan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Melikşah geçti.
- ✚ Büyük Selçuklu Devleti ,Melikşah zamanında en güçlü dönemini yaşadı. **Melikşah** dönemi devletin en geniş sınırlara ulaştığı, **kültür-uygarlık seviyesi bakımından en üst düzeye eriştiği dönemdir**.
- ✚ Babası Alparslan döneminde vezir olan Nizamül-Mülk, Melikşah döneminde de bu göreve devam etti.
- ✚ Melikşah döneminin en önemli iç olayı, Hasan Sabbah'ın siyasi amaçları için başlatmış olduğu Batınlık hareketidir. Bu hareketin amacı Büyük Selçuklu Devletini içeriden yıkmaktı. Batınlık hareketine karşı çok iyi mücadele eden vezir Nizamül- Mülk bir suikastta öldürüldü. .

Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk (1018- 1092)

- Asıl adı, Ebu Ali Hasan'dır. Babası Ali, o dönemde | oğluna, çağın en ileri bilgin kişilerini öğretmen olarak tuttu, iyi bir eğitim almasını sağladı.
- İlk görevi, babası ile birlikte gittiği Gazne Devleti'nde olmuştur. -
- Bu sırada, Gazne Türk Devleti ile Büyük Selçuklu Devleti arasında Dandanakan Savaşı (1040) patlak verdi.
- Savaşta Büyük Selçuklular üstün geldiklerinden, Horasan düştü. Hasan ile babası Ali, Gazne'ye çekilmek zorunda kaldılar. Fakat birkaç yıl sonra, Horasan'a döndü ve Selçukluların hizmetine girdi. Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey, Hasan'a, iç yönetimde önemli görevler verdi. Alparslan döneminde vezirlik görevine getirildi.
- Kendisine Abbasi Halifesi Kaim bi - Emrillah tarafından Nizamülmülk lakabı verildi.
- Nizamülmülk, Malazgirt Savaşı hariç bütün savaşlara hükümdarla katılarak yalnız iyi bir bürokrat olmayıp, iyi bir asker olduğunu da ispatlamıştır.
- 1092'de öldürülen Nizamülmülk, 29 yıl süren vezirliği sırasında ülkeyi refah ve huzura kavuşturmuş, "Siyasetname" adıyla, yazdığı eserle, modern devlet yönetiminin nasıl yapılması gerektiğini, zamanındaki ve sonraki hükümdarlara ve bürokratlara örneklerle anlatmıştır. Nizamülmülk devlet teşkilatlanması alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Kurduğu Nizamiye Medreseleri ile eğitimi geliştirmiştir.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILIŞI(1157):

Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra yerine önce Berkyaruk sonra da Sencer (Sancar) geçti. Sultan Sencer Büyük Selçuklu Devletinin son büyük hükümdarı oldu. Karahitaylarla yapılan Katvan savaşında (1141) yenilince ülke dağılmaya başladı. Sultan Sencer'in ölümüyle de Büyük Selçuklu Devleti parçalandı.

Büyük Selçuklu Devletinin yıkılma sebepleri şunlardır:

1. Hanedan üyeleri arasındaki taht kavgaları.
2. Sultan'ın erkek çocuklarını (Melik) yetiştiren Atabeylerin gittikleri eyaletlerde merkezi otoriteden ayrılıp bağımsız olma istekleri.
3. Batinilerin çalışmaları.
4. Oğuzların devletle aralarının açılması.
5. Abbasi halifelerinin Selçuklu etkinliğinden kurtulma istekleri.
6. Şii Fatimilerin çalışmaları.
7. Haçlı seferleri.

Bütün bu sebepler yüzünden parçalanan Büyük Selçuklu Devleti üzerinde birçok yeni devlet kuruldu. Bunlar:

1. Horasan Selçukluları
2. Anadolu Selçukluları.
3. Kirman Selçukluları.
4. Suriye Selçukluları.

ATABEYLİKLER:

Sultan'ın erkek çocuklarını (Melik) yetiştiren bilgili, tecrübeli devlet adamlarına denir. Atabeyler gittikleri eyaletlerde merkezi otoritenin zayıflamasından yararlanarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kendilerine bağlı küçük atabeylikler kurdular. Bunların en önemlileri şunlardır :

1. Musul Atabeyliği.
2. Erbil Atabeyliği.
3. Şam Atabeyliği.
4. Azerbaycan Atabeyliği.
5. Fars Atabeyliği.

Büyük Selçuklu Devletinin Türk Tarihindeki Önemi: Büyük Selçuklu Devleti Anadolu'nun fethedilip Türkleşmesini sağladılar. Haçlı saldırılarına karşı İslam Dünyasını korudular. İslam Kültür ve Medeniyetinin gelişmesine katkıda bulundular. Halifeliği koruyarak devam etmesini sağladılar.

TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

1. DEVLET YÖNETİMİ:

Türkler Müslüman olduktan sonra da devlet yönetimi ile ilgili geleneklerine devam ettiler. Devlet hanedan ailesinin ortak malı sayılıyordu.

Karahanlı Devleti kurulduğu coğrafya itibari ile Türk Devlet anlayışını aynen sürdüren bir devlettir. Hükümdarlar da "kara" ünvanı kullanılıyordu.

Sultan ünvanını ilk kullanan Türk Hükümdarı Gazneli Mahmut (Sultan Mahmut) olmuştur.

Devlet işleri Büyük Divan denilen yerde görüşülüp karara bağlanırdı. Divanın alt kademeleri vardı. Her alt kademedede ayrı bir iş görülürdü. Ülkeler kolay yönetim için eyaletlere ayrılmıştı. Eyaletlerde **melikler** görev yapardı.

NOT: Ülkenin hükümdar ailesinin ortak malı sayıldığı düşüncesi bütün Türk Devletlerinde kabul görmüş ortak bir düşünce idi. Bu anlayış taht kavgalarına ve Türk devletlerinin kısa sürede yıkılmalarına neden olmuştur.

2. ADALET İŞLERİ:

Türk-İslam Devletlerinde hukuk, Şeri ve Örfi olmak üzere ikiye ayrılırdı. Şeri(Dini) hukuk ile ilgili davalara "kadı" bakardı. Örfi hukuk ile ilgili davalara bakan yüksek bir mahkeme vardı. Ordu içindeki anlaşmazlıklara "kadiasker"(kazasker) bakardı.

4. ORDU:

Türk Devletlerinde ordu sürekli olarak önemini korumuş bir kurumdu. Türk Devlet anlayışında ve Türk Milleti'nin kültüründe ordu kavramı her zaman için büyük önem taşımıştır.

İslam öncesinde olduğu gibi, İslam sonrası da Türk Devletleri'nde ordu büyük önem taşımaya devam etti.

Karahanlı Devleti'nde ordu çeşitli Türk boylarından oluşuyordu. (Karahanlı Devleti kuruluş itibari ile tamamen Türk özelliği taşıyan bir devlettir.)

Gazne ordusu; köleler, düzenli birlikler, eyalet askerleri, ücretli askerler ve gönüllülerden oluşurdu. Gazne ordusunda başka uluslardan askerler de bulunurdu. Çoğunlukla atlı birliklerden oluşan Gazne ordusunda, filler de kullanılırdı.

Büyük Selçuklu Devleti'nde Türk ordusu çok daha gelişmiş ve büyümüştür. Büyük Selçuklu ordusu altı ayrı bölümden oluşuyordu. Bunlar :

- a. **Gulaman-ı Saray:** Çeşitli milletlerden toplanan kölelerin özel bir eğitimle saray için yetiştirilmesi ile oluşmuş askerlerdir.
- b. **Hassa Askerleri:** Çeşitli Türk boylarından oluşan atlı askeri birliklerdir.
- c. **Melik ve Vali askerleri:** Melikler ve valilerde savaş zamanı emrindeki askerlerle Sultan'ın ordusuna katılırdı.
- d. **Bağlı Devlet ve Beyliklerin Askerleri:** Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı devlet ve beylikler de savaşa zamanı Büyük Selçuklu Devleti'ne asker verirdi. (Ermeni ve Gürcü krallıkları gibi)
- e. **Türkmenler:** Göçebe olarak yaşayan Türkmenler savaş ortamına her an hazır bulunurlar ve gönüllü olarak Sultan'ın ordusuna katılırlardı.
- f. **Sipahiler:** İktâ (toprak sahibi)olanların, gelirlerinin bir bölümü ile beslemek zorunda oldukları askerleridir. Buna göre ülke toprakları vergi gelirlerine göre bölümlere ayrılırdı . bu bölümlere ' İktâ' denirdi. Bu toprakları işleyen çiftçiler ,devlete vermeleri gereken vergiyi "Sipahi"ye verirdi. Sipahi de gelirinin bir bölümü ile atlı asker yetiştirirdi.

İktâ sistemi ile;

- Devletin hazinesine yük olunmadan, düzenli bir ordunun kurulması sağlanmıştır.
  - Buldukları bölgelerin güvenlikleri, iktâ sahiplerinin yetiştirdiği askerler tarafından sağlanmıştır.
  - Toprağa dayalı köle sisteminin oluşması önlenmiştir.
  - Üretimde süreklilik ve artış sağlanmıştır.
- Bu sisteme Osmanlı Devleti döneminde "Tımar" adı verilmiştir.

Not: "İktâ" sistemi ilk defa Büyük Selçuklu Devleti Veziri olan " Nizamül- Mülk " tarafından uygulanmıştır.

5. DİN VE İNANIS:

Türkler İslam dinine girdikten sonra bu dinin liderliğini üstlenmişlerdi. İslam dinini geniş alanlara yaymak için fetih hareketlerine girişmişler ve Türkler sayesinde İslam dini çok geniş alanlara yayılmış ve bir dünya dini haline gelmiştir.

Bugün, Pakistan, Hindistan, Afganistan, Balkanlar gibi coğrafyalarda İslam dininin yayılması Türkler sayesinde olmuştur.

Türkler İslam dininin daha çok Sünni- Hanefi ekolünü benimsemişlerdir. (Hanefi mezhebine Türk mezhebi de denmektedir.) Sünni İslam anlayışı yaymak ve korumak için mücadele etmişlerdir. (Nizamül- Mülk'ün açmış olduğu Nizamiye medreselerinin amacı Sünni İslam anlayışını korumak ve geliştirmektir.)

Türkler arasında Sufilik (Tasavvuf) anlayışı da oldukça gelişmiştir. Sufilik hareketi sonucunda birçok tarikat ortaya çıkmıştır. Bunların başlıcaları; Rifailik, Kadiriye, Kübrevilik, Yesevilik, Ekberilik tir.

Bunlardan Yesevilik'in kurucusu bir Türk -İslam alimi olan Hoca Ahmet Yesevi'dir. Hoca Ahmet Yesevi İslam Dininin Türkistan'da (Orta Asya) yayılmasında çok önemli bir role sahiptir. Bugün dahi Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi ,bütün Türk boyları tarafından kutsal kabul edilmektedir.

6. EKONOMİK HAYAT:

Türk -İslam Devletlerinde ekonomik hayat Büyük Selçuklu Devleti zamanında büyük bir gelişme gösterdi. Ticaret yolları üzerine "Hanlar" ve " kervansaraylar" inşa edildi.

Türk -İslam Devletlerinde ülke toprakları yönetim bakımından dört ayrı bölüme ayrılmıştı. Bunlar;

a. Has Toprakları: vergi gelirleri Sultan'a ait topraklardır.
b. İktâ Toprakları: Gelirleri, Hizmet ve maaş karşılığı olarak kumandanlara, askerlere ve devlet adamlarına bırakılan topraklardır. (İktâ sahibi olan devlet adamı veya komutan belirli sayıda devlete asker yetiştirmek zorundaydı)

İktânın Yararları:

- 1- Devlete bedava asker sağlar,
- 2- Üretimde sürekliliği sağlar,
- 3- Güvenliğin sağlanmasına yarar,
- 4- Göçebeleri yerleşik yaşama geçirmede etkilidir.

c. Mülk Toprakları: Kişilere ait topraklardır. Sahibi toprağı istediği gibi kullanma hakkına sahiptir.

e. Vakıf Toprakları: Okul, hastane gibi sosyal kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için devlet tarafından bu kurumlara verilen topraklardır.

7. DİL VE EDEBİYAT:

Karahanlı Devleti'nde resmi dil Türkçe idi. Resmi yazılar Uygur alfabesi ile yazılıyordu. Karahanlı Devleti'nin bu milli kimliği sayesinde bu dönemde Türk kültürü oldukça gelişmiş ve Türk kültürü açısından çok önemli olan birçok eser yazılmıştır.

Gaznelilerde ve Büyük Selçuklu Devleti'nde ise durum biraz daha farklı idi. Bu devletlerde bilim dili Arapça idi. Resmi dil olarak ta Farsça kullanılıyordu. Halk ise Türkçe konuşuyordu . Bu dönemlerde Türk kültür tarihi için önem taşıyan belli başlı eserler şunlardır.

- a. Divan-ı Lügat-it Türk -Kaşgarlı Mahmut : Türkçe'nin zengin bir dil olduğunu göstermek ve Araplara Türkçe öğretmek amacı ile yazılmış bir eserdir.
- b. Şehname- Firdevsi
- c. Divan-ı Hikmet- Hoca Ahmet Yesevi
- d. Edip Ahmet - Atabet'ül Hakayık
- e. Yusuf Has Hacip - Kutadgu Bilig

8. BİLİM:

Karahanlılar döneminde Türkistan'da bulunan Semerkant, Buhara, Kaşgar gibi şehirler önemli bilim ve sanat merkezleri olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti döneminde açılan Nizamül- Mülk medreseleri de İslam medeniyetinde büyük öneme sahiptir.

Türk -İslam Devletlerinde yetişen önemli bilim adamlarından bazıları şunlardır;

Farabi- Felsefe
İbn-i Sina -Tıp
Uluğ Bey- Astronomi
Biruni - Matematik
Barani- Trigonometri
Ali Kuşçu- Astronomi

8. SANAT

Türk -İslam Devletlerinde gelişen başlıca sanat dalları, çinçilik, minyatür, tezhip, ebru, süsleme, hat, oymacılık, kakmacılık ve mimaridir.

9. SOSYAL HAYAT

İlk Müslüman Türk devletlerinde halk genellikle geleneklerine bağlı bir yaşam sürüyordu. İslam din'i ile uyuşmayan âdetler kaldırıldı.

Türk töresi halkın yaşamında belirleyici oldu. Türk olmayan uluslar devletin hoşgörüsü sebebiyle kendi kültürlerini devam ettirebildi.

Toplum içerisinde sosyal sınıf ayrımları yoktu. Ancak meslek grupları kendi aralarında çeşitli teşkilatlar kurmuşlardı. **Lonca** adı verilen bu teşkilatlarda aynı mesleği yapanlar kendi aralarında birlik kurarak bir denetim mekanizması oluşturmuşlardır.

KONU 6: KÜLTÜRÜMÜZÜN YAŞAYAN DEĞERLERİ KUTLAMALAR

KAVRAMLAR

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. Üstün nitelik, meziyet, kıymet

Değişim: Bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü

Kültürel Öge:

Milli Kültür: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.

Tören: Bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizisi, merasim

- ✓ İlk Türk Devletlerinde yeni doğan bir çocuğa kahramanlık göstermeden ad konmazdı.
- ✓ Ölüler "Yuğ"adı verilen cenaze törenleri ile "Kurgan" denilen mezarlara gömülürdü.
- ✓ Eski Türklerde dini törenleri yöneten kişiye "Kam" denilirdi.
- ✓ Mezarların başına o kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar "Balbal" denilen taşlar dikilirdi.
- ✓ Şiirini, aşk, doğa, kahramanlık gibi konularda, sazıyla birlikte söyleyen şairlere İslâm'dan önce "ozan", "baksı", "kam" "şaman" denilirken, İslâm'ın kabulünden sonra "aşık" ya da "saz şairi" denmiştir. Ayrıca Baksı Türkmenlerde destan anlatıcısı, Özbeklerde destancı ve falcı, Kazak ve Kırgızlarda ise büyücu ve duhan manalarında kullanılmaktadır. Ve Kam dini törenleri yönetirdi.
- ✓ İlk Türklerin hayatında müzik önemli yer tutardı."Kopuz" önemli müzik aletleri idi.
- ✓ Başlangıcı Ergenekon destanında Türklerin Ergenekon denilen yerden demirden dağı eriterek çıktıklarını anlatan "Nevruz",bahar bayramıdır. Bayramın kutlandığı ay ilk Türk devletlerinde yılın ilk ayıdır "yeni gün" anlamına gelmektedir. İlk Türklerden itibaren Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde kutlanan Nevruz günümüzde de kutlanmaktadır. Nevruz'a göre 21 Mart baharın başlangıcıdır. Nevruz günü, Nevruziye adlı şiirler Hükümdara sunulmuş ve yine bu isimle yapılan macunlar halka dağıtılmıştır.
- ✓ İlk Türk Devletleri'nde Nevruz dışında başka bayramlarda kutlanmaktaydı.
- ✓ Kültürel öğelerimizden bir diğeri olan düğünler ise geleneklerimizin yüzlerce yıldır yaşatıldığı değerlerimizdendir. Düğünlerde kültürümüzü yansıtan maniler söylenir, müzik eşliğinde türküler okunur, davul zurna eşliğinde halaylar çekilir.

KONU 7: BOZKIRIN SANATKARLARI KAVRAMLAR

Estetik: Güzellik duygusu ile ilgili olan.

Sanat: Belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım. Bir şey yapmada gösterilen ustalık

- ✓ Orta Asya'da yapılan kazılarda Türklere ait pek çok esere rastlanmıştır. At koşum takımları, arabalar,elbiseler,süs eşyaları,müzik aletleri,kumaşlar
- ✓ Ve "Pazırık halısı" olarak tanınan halı ve bu eserlerden bazılarıdır. Bu halı dünyanın en eski ve en ünlü halısıdır.
- ✓ Türkler yaşam tarzlarını eserlerine yansıtmış ve eserlerini hayvan ve av motifleriyle süslemişlerdir. Kurt, kaplan, geyik ve yırtıcı kuşlar en çok rastlanan motiflerdir.
- ✓ Uygurlardan itibaren resim sanatında ilerlemeler kaydedilmiş ve genelde günlük yaşantılar ve dini törenler resmedilmiştir.
- ✓ İslamiyet'in kabulünden itibaren de cami kervansaray ve türbe gibi değişik mimari yapılar yapılmıştır.
- ✓ Camiler şehir merkezlerine yapılırdı ve ulu cami adını alırdı. Camiler yalnızca ibadet edilen yerler değil aynı zamanda halkın eğitim gördüğü, halkın bir araya geldiği, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı yerlerdir.
- ✓ Cami yakınına, zamanla çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere hastane, okul, aşevi, kütüphane, hamam, kervansaray, medrese vb. yapılar inşa edilmiştir ve bu yapılar "külliye" adını almıştır
- ✓ "Kervansaray", ticaret yolları üzerinde kurulan konaklama yerleridir. Daha küçük olanlarına da "han" denirdir.
- ✓ İslamiyet'ten önce olduğu gibi Türk İslam devletleri döneminde de madencilik önemli sanatlardan olmuş ve eserler verilmiştir.
- ✓ Günümüze madenden yapılmış ibrik, bakraç, mürekkep kutusu, mangal, şamdan, kazan gibi eserler ulaşmıştır. Seramik ve minyatür gelişen diğer sanatlar olmuştur.
- ✓ Türk devletlerinde gelişen diğer sanat dalları, ağaç işleri, seramik, dericilik, terzilik, çinicilik, mermer ve lüle taşı işlemeciliğidir.